

ICLife: Osallisuutta lisäävät työkalut

Kuinka edistää osallisuutta korkeakoulujen kampuksilla.

Funded by the Erasmus+ Programme of the European Union

ICLife: Kehitysvammaisten henkilöiden osallisuuden lisääminen korkea-asteen koulutuksessa

Johdanto: Kohti osallistavampaa korkea-asteen koulutusta

Osallistava politiikka määrittää monimuotoisuuden perusnormiksi ja luo olosuhteet, joissa kaikki voivat osallistua. Se on yhteydessä demokraattiseen osallistumiseen koulutusalailla ja laajemminkin.

Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista velvoittaa valtiot antamaan ”vammaisille henkilöille syrjimättä ja yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuuden yleiseen kolmannen asteen koulutukseen, ammattikoulutukseen, aikuiskoulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen”¹.

Vammaisten henkilöiden osallisuuden lisääminen korkeakouluissa ei siis ole pelkkä neutraali käytäntö, vaan myös lakisääteinen vaatimus. Tämän ohella käytäntö tuo paljon lisäarvoa vammaisille ja ei-vammaisille opiskelijoille sekä oppilaitokselle itselleen.

Korkeakoulut ovat opetus- ja oppimisaikkoja. Niiden laatu mitataan sillä, kuinka hyvät lähtökohdat niiden opiskelijat ovat saaneet työurilleen yksityisellä tai julkisella sektorilla tai tutkijoina. Useimmilla korkeakoulutuksen työllisyysaloilla opiskelijat kohtaavat henkilöitä, joilla on erilaisia rajoitteita ja/tai erityistarpeita. Samat opiskelijat suoriutuvat paremmin tulevista töistään, jos heidän perusopintoihinsa sisältyy vammaisuuteen liittyvää tietoisuuskoulutusta. Osallisuus tehostaa korkea-asteen koulutusta ja antaa erityisesti johto- ja suunnittelutehtävissä työskenteleville valmistuneille mahdollisuuden huomioida suunnittelussa yhteiskunnan osallistavuus kaikilla tasoilla (ks. myös Kleinert, Jones, Sheppard-Jones ym. 2012).²

Joillekin opiskelijoille toiminta on sitäkin konkreettisempaa: on oleellista, että opettajat, psykologit, terapeutit tai sosiaalityöntekijät ovat tekemisissä vammaisten henkilöiden kanssa muutenkin kuin silloin, kun näillä on ”asiakkaan”

¹ CRPD: Yleishuomautus nro 4 (2016) oikeudesta osallistavaan koulutukseen, artikla 24

² Kleinert, H., M. Jones, K. Sheppard-Jones et al (2012). Students with Intellectual Disabilities Going to College? *Absolutely! TEACHING Exceptional Children* 44(5): 26–35.

³ Yhteistuotanto on julkisten palvelujen tuottamiseen liittyvä käytäntö, jonka puitteissa kansalaiset osallistuvat julkisten palvelujen ja yhteiskuntapolitiikan luomiseen. Perinteisistä kansalaisten osallistamistavoista poiketen kansalaisia sekä konsultoidaan että otetaan mukaan kehittelyyn, suunnitteluun, ohjaukseen ja

³ Yhteistuotanto on julkisten palvelujen tuottamiseen liittyvä käytäntö, jonka puitteissa kansalaiset osallistuvat julkisten palvelujen ja yhteiskuntapolitiikan luomiseen. Perinteisistä kansalaisten osallistamistavoista poiketen kansalaisia sekä konsultoidaan että otetaan mukaan kehittelyyn, suunnitteluun, ohjaukseen ja palvelujen hallintaan. Christian Bason: *Leading public sector innovation: Co-creating for a better society*, Bristol, Policy Press, 2010

⁴ Katso esimerkki tällaisesta osallistavasta sosiaalityön tutkimuksesta: Van der Aa, J. ja J. Blommaert (2017). *Ethnographic monitoring and the study of complexity*. Teoksessa: *Researching Multilingualism: Critical Perspectives*, pp. 259-271, London: Routledge.

sosiaalinen rooli. Opetushenkilöstössä tai korkea-asteen koulutuksessa olevat vammaiset henkilöt voivat tarjota uuden näkökulman, joka kannustaa osallistavaan työhön yhteistuotannossa³ ja esimerkiksi sosiologiin, antropologiin ja opettajien kanssa tehtävässä osallistavassa tutkimuksessa⁴ sekä muilla alueilla.

Ihmisoikeuksiin liittyvät tukipalvelut, syrjinnän vastaiset keskuskeskukset, lakisääteiset tukipalvelut ja muut valtioista riippumattomien järjestöjen toiminnot ovat oikeustieteellisestä tiedekunnasta valmistuneille tärkeitä työnantajia. Kehitysvammaisten henkilöiden osallistaminen heidän koulutukseensa valmentaa heitä siten parempiin uramahdollisuuksiin.

Sosiaalisessa tutkimuksessa vammaisten henkilöiden tarpeita ja osallisuutta ei usein huomioida, vaikka he edustavat noin 10 %:a kaikista väestöistä. Osallistava korkea-asteen koulutus voi tehdä tutkimuksesta edustavampaa ja pätevämpää. Tähän voidaan päästä toteuttamalla osallistavia tutkimushankkeita, joissa opiskelijat ja kehitysvammaiset henkilöt tekevät yhteistyötä. Myös opettajat ja tutkijat voivat olla mukana näissä hankkeissa. Kehitysvammaisten henkilöiden kanssa yhteistyössä tehty osallistava tutkimus on vielä alkutekijöissään, vaikka on yhä enemmän näyttöä siitä, että tällainen tutkimus parantaa tutkimustiedon luotettavuutta ja pätevyyttä (Bigby ym. 2014a, 2014b; Johnson ym. 2013)⁵. On tärkeää huomioida kehitysvammaisten henkilöiden kyky osallistua tutkimukseen

menestyksekkäästi, minkä lisäksi on oltava tietoinen osallistavan tutkimuksen lähestymistavoista (Embregts ym. 2018; Bigby ym. 2014a, 2014b)⁶, jotta tutkimus ei jää symboliselle tasolle.

Kehitysvammaisten henkilöiden osallistaminen korkea-asteen koulutukseen on siis konsepti, joka enteilee positiivisia tuloksia kaikille asianosaisille:

- Se tukee kaikkien tiedekuntien opiskelijoiden ammatillista koulutusta luomalla välittömän yhteyden heidän ja heidän tulevien asiakkaidensa välille.
- Se parantaa korkeakoulutuksen laatua varmistamalla, että nämä tulevat asiakkaat ovat osa opetusprosessia korkea-asteen koulutuksessa.
- Se tarjoaa työpaikkoja kehitysvammaisille henkilöille eri puolilla kampusta, esimerkiksi opetuksessa, mutta myös erilaisissa tukitöissä.
- Se voimaannuttaa kehitysvammaisia henkilöitä antamalla heille mahdollisuuden oppia ei-kehitysvammaisten opiskelijoiden rinnalla.
- Sen avulla korkeakoulut voivat erottua osallistavuudellaan muista vastaavista oppilaitoksista.

Jotta osallisuutta voidaan lisätä korkea-asteen koulutuksessa, meidän on parannettava asetusten ja järjestelmien kykyä reagoida monimuotoisuuteen tavoilla, joilla taataan kaikkien tasapuolinen kohtelu. Osallistava kampus edellyttää ennen kaikkea uutta ajattelutapaa. Sidosryhmien, kuten muiden opiskelijoiden, opettajien tai johdon, asenteella on tässä tärkeä rooli.

Seuraavaksi määrittelemme (1) visiomme kehitysvammaisista henkilöistä korkea-asteen koulutuksessa, (2) käymme läpi esimerkkejä onnistumisista ja (3) tarjoamme työkaluja, joilla osallisuutta edistetään kampuksilla.

⁵ Bigby, C., P. Frawley ja P. Ramcharan (2014a). A collaborative group method of inclusive research. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 27(1): 54–64.

Bigby, C., P. Frawley ja P. Ramcharan (2014b). Conceptualizing inclusive research with people with intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 27(1): 3–12.

Johnson, K., G. Minogue ja R. Hopklins (2013). Inclusive research: making a difference to policy and legislation. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 27(1): 76–84.

⁶ Embregts, P. J. C. M., Taminau-Bloem, E. F., Heerkens, G. C. J., Schippers, A. ja van Hove, G. (2018). Collaboration in inclusive research: Competencies considered important for people with and without intellectual disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 15(3), 193–201.

Ks. alaviite 5, Bigby ym. 2013, 2014

(1) Kehitysvammaiset korkeakouluissa - mahdollon yhtälö?

Kehitysvammaisia kutsutaan myös henkilöiksi, joilla on oppimisvaikeuksia. Se ei tarkoita, etteivät he kykene lainkaan oppimaan, vaan että he oppivat eri tavalla ja hitaammin tai että he oppivat eri asioita kuin muut ikäisensä. Mihin kehitysvammaiset henkilöt voivat sijoittua kilpailukykyisen koulutusjärjestelmän korkeimmalla tasolla eli korkea-asteen koulutuksessa?

Vastauksen saamme, kun huomioimme erilaiset roolit:

(a) opettajan roolin ja (b) opiskelijan roolin korkea-asteen koulutuksessa.

Kehitysvammaisten henkilöiden rooli *opettajina* korkea-asteen koulutuksessa mainittiin edellä. Mutta mikä pätevöittää heidät opettajiksi? Ensinnäkin heillä on kokemusta elämästä ulkopuolisina ja erillään yhteiskunnasta. Tämä kokemus muovaa ihmisen luonnetta ja käsitystä itsestään ja saattaa lisätä muiden tietoisuutta vastaavista tilanteista.

Kun eri tiedekuntien opiskelijat hahmottavat nämä kyvyt ja käsitykset, he voivat kehittää ammatillista lähestymistapaansa realistisemmaksi ja yksilökeskeisemmäksi.

Koulutusalan lisäksi kaikilla yhteiskunnan alueilla keskitytään yhä enemmän nykyaikaisiin ”kehitys ja hallinta” -teorioihin, kuten yhteistuotanto, käytöspohjainen suunnittelu päätöksenteossa⁷, yksilökeskeiset ohjelmat, henkilökohtaiset budjetit tai käyttäjävetoiset palvelut. Nämä lähestymistavat edellyttävät tehokasta viestintää kaikkien sidosryhmien kanssa, kehitysvammaiset henkilöt mukaan lukien, niiden ymmärtämisen ja käytännön toteutuksen helpottamiseksi.

Lisäksi opiskelijat voivat oppia kehitysvammaisilta henkilöiltä selkeyden tärkeyden: merkitystä ei saa haudata sanahelinän ja jargonin alle, vaan kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat ja

käyttävät yksinkertaisia ja selkeitä sanoja ja lauseita. He pakottavat opiskelijat keskittymään siihen, mikä heidän viestissään on olennaista. Ja kun he onnistuvat välittämään viestin kehitysvammaisille henkilöille, heitä ymmärtävät muutkin, kuten maahanmuuttajat, heikosti koulutetut ym.

Kehitysvammaiset henkilöt ovat alkaneet ymmärtää yhä paremmin omaa potentiaaliaan ja sitä, miten eri tavoin he vaikuttavat yhteiskuntaan. Itsemääräämisoikeuden ja oman asiansa edistämisen⁸ puitteissa monet heistä ovat osallistuneet koulutuksiin oppiakseen, miten puhua eri aiheista ja esiintyä luontevasti.

Heidän organisaationsa (jotka usein huolehtivat heistä) voisivat tarjota tarvittavan tuen esitysten ja vierailuluentojen pitämisen helpottamiseksi korkeakoulujen tiedekunnissa. Alla viitataan myös tätä lähestymistapaa tukeviin näkökohtiin.

Toiseksi kehitysvammaiset henkilöt voivat hyötyä korkea-asteen koulutukseen osallistumisesta myös *opiskelijan* roolissa.

On kuitenkin tärkeää muistaa, että he oppivat eri tavoin ja eri asioita kuin muut opiskelijat. Heille on silti varmasti hyödyllistä keskustella oikeuskelpoisuudesta oikeustieteen opiskelijoiden kanssa tai oppimisen käsitteistä pedagogien kanssa. Heille annettaisiin tietysti toisenlaisia tehtäviä eivätkä he todennäköisesti saisi opintopisteitä⁹. Kaikista lääketieteen opiskelijoista ei kuitenkaan tarvitse tulla lääkäreitä eikä kaikista oikeustieteen opiskelijoista tarvitse tulla asianajajia.

(2) Esimerkkejä onnistuneesta osallistamisesta

Seuraavassa on esitetty käytännön esimerkkejä kehitysvammaisten henkilöiden onnistuneesta osallistamisesta korkea-asteen koulutukseen sekä tässä hankkeessa että sen ulkopuolella. Tulette huomaamaan, että heidän roolinsa opettajina ja opiskelijoina usein vaihtuvat ja sulautuvat toisiinsa siinä määrin, että heidän rooliensa määrittely ei ole yhtä tärkeää kuin se panos, jonka he voivat tarjota.

⁷ Katso esim.: Behavioral insights and new approaches to policy design. OECD, Paris 2015

⁸ Merkitys: puhua omasta puolestaan

⁹ Eurooppalaista korkeakoulutusalueetta koskevan Bolognan sopimuksen mukaisesti

a. Osallistaminen koulutuksessa

Osallistamista oikeustieteellisissä tiedekunnissa tapahtuu erilaisissa yhteyksissä. Arvostetussa Harvard Law Schoolissa ja monissa muissa oikeustieteellisissä tiedekunnissa opiskelijat järjestävät vammaisille henkilöille suunnattuja law clinic -palveluja, joissa he auttavat kehitysvammaisia henkilöitä ymmärtämään ja käyttämään YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisia oikeuksiaan.

Oikeustoimikelpoisuuteen ja tuettuun päätöksentekoon liittyvät kysymykset ovat yhä tärkeämpiä paitsi vammaisten henkilöiden myös vanhusten kannalta. Irlannin Galwayssa sijaitsevan National University of Ireland -yliopiston Centre for Disability Law and Policy tekee säännöllisesti yhteistyötä kehitysvammaisten yhteiskouluttajien kanssa, jotta he voivat keskustella näistä kysymyksistä opiskelijoidensa kanssa ja tutkia oikeustoimikelpoisuuslainsäädännön vaikutuksia kehitysvammaisiin henkilöihin.

AMK-tutkinto-opiskelijat Thomas More -ammattikorkeakoulussa Belgiassa voivat saada tutkintotodistukseensa ”Socially Ingenious”¹⁰ -liitteen osoituksena sosiaalisesta neuvokkuudesta. Opiskelijat työskentelevät suoraan yhteistyössä kohdeyleisön eli vammaisten henkilöiden kanssa, jotka ovat heidän kehittämiensä tuotteiden loppukäyttäjiä. Koska toiminta on kokonaisuudessaan osa yliopiston akkreditoituja kursseja, opiskelijat rikastuttavat teknologiatutkintoaan sosiaalisella ulottuvuudella, joka on siivu aitoa sitoutumista. Vammaisten käyttäjien suora osallistuminen parantaa paitsi kehitettäviä tuotteita, myös opiskelijoiden pätevyyttä esimerkiksi käyttäjälähtöisen suunnittelun, viestinnän ja sovellettavuuden aloilla.

Vammaistutkimuksen alalla yksi parhaista tavoista tunnistaa mahdolliset esteettömyysongelmat ja

kampuksella suorittamat esteettömyystarkastukset. Tämä koskee erityisesti kehitysvammaisia henkilöitä, joita varten on olemassa vain vähän arkkitehtuuri- tai viestintänormeja. Esteettömyystarkastuksen suorittaa usein joukko opiskelijoita, joista osa on ja osa ei ole kehitysvammaisia. Vaikka kehitysvammaiset opiskelijat suorittavat joitakin toimintoja ilman etualalla annettavaa tukea, muut opiskelijat voivat osallistua enemmän taustatoimintaan, kuten tapahtumien ja pulmakohtien kirjaamiseen.

Tehtävien lopussa koko opiskelijaryhmä arvioi yhdessä kokemuksia ottaen erityisesti huomioon kehitysvammaisten opiskelijoiden tunteet: Kohdeltiinko heitä vähättelevästi? Pystyivätkö he muistamaan kaikki ohjeet? Miltä heistä tuntui, kun he eksyivät? jne. Kehitysvammaisten henkilöiden suoran osallistumisen kautta saadut oivallukset ja koko ryhmän oppimisprosessi pohjautuvat paljon enemmän todellisuuteen ja peilaavat enemmän tosielämää. Kuten edellä mainittiin, oppilaitokset ovat usein hyvin huonosti sopeutuneita kaikkien osallistamiseen, joten on aivan välttämätöntä osoittaa ongelmat ja vaikeudet ensi käden tietona.

Perus- ja keskiasteen opettajien yhä suurempana haasteena on hallita luokkahuoneidensa monimuotoisuutta. Tämä välttämätön taito on tarpeen, koska nyky-yhteiskunnassa opiskelijat ovat paljon monimuotoisempia: erilaiset kulttuurit ja uskonnolliset vakaumukset, erilaiset sukupuolet ja sukupuoliset suuntautuneisuudet sekä erilaiset kyvyt ja vammat tekevät monimuotoisuuden hallinnasta välttämätöntä. Jotkut viranomaiset, oppilaitokset ja opettajat pitävät tätä ongelmana ja esteenä kansallisten koulutustavoitteiden saavuttamiselle, kun taas toisille se tarjoaa uusia mahdollisuuksia. Peräkkäiset PISA¹¹ -raportit ovat osoittaneet, että monimuotoisten kouluyhteisöjen tarpeisiin vastaamisessa ja lasten auttamisessa kehittämään taitoja, joita he tarvitsevat menestyäkseen yhteiskunnassa, ei ole onnistuttu kovinkaan hyvin. PISA on kuitenkin myös osoittanut, että luokkahuoneen monimuotoisuus voi olla myös huipputason osaamisen liikkeellepaneva voima.

¹⁰ <https://www.thomasmore.be/site/socially-ingenious> -puutteet on vammaisten henkilöiden itsensä

¹¹ OECD: Programme for International Student Assessment. www.oecd.org/pisa

Oppilaitosten ja yliopistojen opettajankoulutuksessa oppilaiden monimuotoisuus on otettava paljon aiempaa paremmin huomioon. Monien maiden opettajankoulutusta on mukautettava, jotta tulevat opettajat kaikilla tasoilla tulevat paljon tietoisemmiksi ja kyvykkäämmiksi käsittelemään monimuotoisuutta luokkahuoneessa. Luennoitsijat, jotka itse edustavat monimuotoisuutta, mukaan lukien kehitysvammaiset luennoitsijat, ovat erinomaisessa asemassa opastamaan opiskelijoita tässä asiassa. Todellisuudessa opetuksen laadun ja huippuosaamisen takaaminen kaikille riippuu opettajien asianmukaisesta ja käytännönläheisestä monimuotoisuuskoulutuksesta.

Lisäksi monimuotoisuuden hallinta luokkahuoneessa edellyttää koulunkäynninohjaajien ja avustajien palkkaamista. On varmasti olemassa (kehitys)vammaisia henkilöitä, jotka voisivat täyttää nämä tehtävät ja joita voitaisiin kouluttaa tulevien opettajien rinnalla.

Utrechtin ammattikorkeakoulussa on havaittu erittäin hyödylliseksi harjoittaa ”ei mitään meitä koskevaa ilman meitä” -periaatetta sosiaalityön 4. vuoden opiskelijoita ja lievästi kehitysvammaisia henkilöitä osallistavilla hankkeilla, joissa hyödynnetään osallisuuskeskeistä lähestymistapaa (Wilken & Knevel 2015, 2016; Knevel 2018)¹².

Tavoitteena on saada opiskelijat (tulevat sosiaalityöntekijät) ymmärtämään syvällisemmin laajoja käsitteitä, kuten sosiaalinen osallisuus, perustasa-arvo, sosiaalityöntekijän ja palvelun käyttäjän väliset valtasuhteet, voimaantuminen ja emansipaatio.

Opiskelijoille tarjotaan kolme vaihtoehtoa:

- 1) Osallistava tutkimusyhteistyö
- 2) Tuoteinnovaation tekeminen
- 3) Niin sanotun ”*kwartiermakersproject*” -projektin perustaminen ja toteuttaminen. Se on sosiaalinen projekti, jossa luodaan turvallisia paikkoja toiseudelle ja edistetään vastaanottavaisuutta ”toiseutta” kohtaan (Kal, Post & Scholtens 2012)¹³

Kun opiskelija on valinnut jonkin näistä vaihtoehdoista, hän perustaa pienen projektiryhmän, jossa on lievästi kehitysvammaisia henkilöitä sekä yksi tai kaksi yliopiston opiskelijaa. Projektia ja oppimisprosessia ohjataan erilaisilla keskusteluilla, pitämällä kirjaa *osallistavasta yhteistyöstä*, piirustusharjoituksilla sekä muilla resursseilla ja välineillä, joilla opiskelijoita tuetaan prosessin aikana. Kurssi suoritetaan omaan tahtiin. Opiskelijat alkavat oppia ja ymmärtää edellä mainittuja käsitteitä ja teorioita kokemuksen (toiminnan kautta oppiminen) ja pohdinnan avulla.

Kurssi muun muassa lisää tietoisuutta valtasuhteista kehitysvammaisten henkilöiden kanssa, tietoisuutta omasta asenteesta kehitysvammaisia henkilöitä kohtaan sosiaalityöntekijänä ja tietoisuutta siitä, että kehitysvammaisilla henkilöillä on odotettua enemmän kyvykkyyttä ja omakohtaiseen kokemukseen perustuvaa ymmärrystä laajoista käsitteistä, kuten osallisuus, perustasa-arvo, voimaantuminen ja emansipatorinen käytäntö.

b. Esteettömyys

Osallistavat projektit antoivat kehitysvammaisille osallistujilleen kokemuksia uusista sosiaalisesti arvostetuista rooleista sekä osaamisen, ylpeyden ja omanarvontunnon tunteita ja tunteen, että heitä arvostetaan. Lisäksi osallistuminen laajentaa heidän elämänpiiriään ja avaa uusia näkökulmia (uusien kiinnostuksen kohteiden, uuden osaamisen ja uusien mahdollisuuksien löytäminen).

Thomas More -ammattikorkeakoulussa Belgiassa yhteiskunnallisesti heikossa asemassa olevat

12 Knevel, J. & Wilken, J.P. (2015). *Inclusie, (on)gewoon doen!* Utrecht/Amersfoort: Kenniscentrum Sociale Innovatie.

Knevel, J. & Wilken, J.P. (2016). Zo werk je Inclusiegericht: Het recht op meedoen en meetellen. In: *Sozio* (2).

Knevel, J. (2018). *The inclusion focused approach. Practicing ‘nothing about us without us’ with students*

and persons with a mild intellectual disability through inclusive projects. Posterpresentatie SWSD 2018 Dublin.

13 Kal, D., Post, R., & Scholtens, G. (2012). *Meedoen gaat niet vanzelf: kwartiermaken in theorie en praktijk*. Amsterdam: Tobi Vroegh.

kohderyhmät (erityisesti kehitys- mutta myös liikuntavammaiset henkilöt) myyvät itse valmistamia tuotteita yhdessä sosiaalisten yhteistyöjärjestöjen kanssa tarkoitukseen erityisesti räätälöidyssä liikkuvassa kaupassa. Tämän tavoitteena on saavuttaa rajoja rikkovaa osallistavuutta kampuksella ja sen ulkopuolella.

Liikkuvan kaupan (jota voidaan käyttää kampuksella ja muissa kohteissa) kehittivät rakennusopiskelijat tiiviissä yhteistyössä vammaisten henkilöiden kanssa, ja se koostuu erilaisista irtoelementeistä, joiden korkeutta voidaan säätää vastaamaan kaikkien tarpeita ja odotuksia. Kaupassa on jopa sisäänrakennettu jääkaappi ja voileipägrilli, jossa voidaan valmistaa esimerkiksi vohveleita ja lämpimiä voileipiä.

Lisäksi ICT-alan opiskelijat ovat yhteistyössä vammaisten henkilöiden kanssa kehittäneet tablettisovelluksena toimivan kassan erityisesti (kehitys)vammaisten henkilöiden käyttöön.

c. Muut alueet

Lääketieteen ja terveydenhoidon alalla vammaisuutta koskevan koulutuksen ja tietoisuuden puutteella voi olla vakavia seurauksia. Lääketieteellisissä oppilaitoksissa tehdyssä tutkimuksessa¹⁴

- yli 50 % dekaaneista ilmoitti, ettei vammaiskoulutus ollut tärkeysjärjestyksessä korkealla
- 81 % lääketieteen opiskelijoista ilmoitti, ettei vammaiskysymyksiä koskevaa koulutusta ole annettu
- Viimeisen vuoden opiskelijat ja valmistuneet kertoivat, että heillä on puutteellinen pätevyys vammaisten potilaiden hoidosta.

Ilman koulutusta terveydenhuollon toimijat yleensä usein myös aliarvioivat vammaisten potilaiden kykyjä ja vakavasti aliarvioivat vammaisten potilaiden elämänlaatua. He myös vähättelevät potilaan omaa vointiaan koskevan asiantuntemuksen laajuutta ja merkitystä. Tämä johtaa kykenemättömyyteen tunnistaa potilaan omaa kykyä osallistua omaan hoitoonsa ja siten vältettävissä oleviin kustannuksiin ja väärään terveydenhoidon suunnitteluun. Useat yliopistot ja lääkärikeskukset ovat jo puuttuneet tähän epäkohtaan kutsumalla joukkoonsa vammaisia kouluttajia.

Lisäksi tutkimus¹⁵ Special Olympics¹⁶ -kisoihin osallistuvista urheilijoista osoitti, mitä seurauksia puutteellisella pääsyllä terveydenhuoltoon voi olla:

- 1/3 urheilijoista tarvitsi silmälaseja, mutta heillä ei ollut niitä; yli 25 % ei ollut koskaan käynyt näkötestissä.
- Yli 3/10 urheilijaa ei läpäissyt kuulotestejä.
- Yli 1/3 osallistuvista urheilijoista kärsi selvästi karieksesta.

Nämä havainnot ovat yhteneviä monien muiden tietojen kanssa, jotka osoittavat, että kehitysvammaisilla henkilöillä ei ole läheskään yhdenvertaista pääsyä terveydenhoitoon, millä on seurauksia.

Lääketieteellisissä oppilaitoksissa ja yliopistoissa järjestettävä kehitysvammaisten henkilöiden itsensä antama koulutus ja tietoisuuden lisääminen on osoittautunut potentiaalisesti erittäin toimivaksi keinoksi korjata tämä kestävä tilanne.

(3) Tulokset: osallisuuden saavuttaminen korkea-asteen koulutuksessa

Tähän mennessä Inclusive Campus Life -hanke (www.ICLife.eu) on tuottanut yksityiskohtaisia ohjeita ja työkaluja, joiden avulla korkeakoulukamukset voivat muuttua osallistaviksi. Saatavilla olevat asiakirjat löytyvät hankkeen verkkosivustosta. Seuraavassa haluamme nostaa esiin joitakin prosessille keskeisiä seikkoja.

¹⁴ Holder, M., Waldman, B., & Hood, H. (2009). Preparing health professionals to provide care to individuals with disabilities. *International Journal of Oral Science*, 1 (2), 66-71

¹⁵ Corbin, SB; Malina, K; Shepard, S. (2005). *Special Olympics World Summer Games 2003, Healthy Athletes*

Screening Data, Washington, D.C., Special Olympics, Inc.

¹⁶ Special Olympics on kehitysvammaisiin urheilijoihin keskittyvä urheilujärjestö.

Henkilöstön koulutus ja tietoisuus

Kampukselle tulevien kehitysvammaisten ja muiden vammaisten henkilöiden erityistarpeista kannattaa kertoa korkeakoulun henkilöstölle ja työntekijöille, jotta nämä osaavat tehdä tulijoiden olon tervetulleeksi. Tähän ei tarvita pitkää seminaaria, vaan koulutus kannattaa integroida mukaan eri henkilöstöryhmien säännöllisiin kokouksiin. Näin johdon osallistava viesti on kaikille sama, ja vanhaa henkilöstöä voidaan muistuttaa ja uutta henkilöstöä informoida osallistavan Inclusive Campus -kampuksen periaatteista esimerkiksi vuosittain. Jos käytävissä oleva aika on rajallinen, voidaan käsitellä vain tietyn vammaisryhmän erityistarpeita esimerkiksi 20 minuutin ajan jonkin sovitun kokouksen yhteydessä.

Yleensä ja aina kun mahdollista on tärkeää, että myös kehitysvammaiset henkilöt itse ovat mukana näissä tietoisuutta lisäävissä tilaisuuksissa. On tärkeää, että henkilöstöön kuuluvat tottuvat puhumaan suoraan kehitysvammaisten henkilöiden kanssa, voivat esittää heille kysymyksiä ja ymmärtävät heidän arvonsa yhteiskunnan jäseninä. Koulutus kannattaa aina järjestää yhteistyössä kehitysvammaisten paikallisten, alueellisten tai kansallisten järjestöjen ja heidän perheidensä kanssa.

Kaikkien korkeakoulujen henkilökuntaan kuuluvien tulisi ymmärtää, että kehitysvammaiset ovat erottamaton osa yhteiskuntaa. Heillä on oikeus osallistua täysivaltaisesti myös koulutukseen. Korkeakouluille on monesti haasteellista selittää, miksi kehitysvammaisten henkilöiden tulee saada osallistua koulutukseen tällä tasolla ja miten se on mahdollista. Siksi on tärkeää tehdä selväksi seuraavat kaksi keskeistä periaatetta:

- Korkeakoulu on sitoutunut olemaan osallistava Inclusive Campus -oppilaitos, joka ei sulje pois mitään väestöryhmää.
- Suurin osa opiskelijoista työskentelee myöhemmin tehtävissä, joissa he ovat suoraan tekemisissä vammaisten kanssa: asianajajina, opettajina, arkkitehteina, suunnittelijoina, lääkäreinä ja niin edelleen. Siksi on tärkeää, että he oppivat tuntemaan tulevat asiakkaansa tai kollegansa.

Yhdenvertaisuus rekrytoinnissa

Korkeakoulujen tulisi suhtautua myönteisesti monimuotoiseen henkilöstöön, kohdella kaikkia työnhakijoita tasa-arvoisesti ja varmistaa, että valinta tapahtuu vain hakijoiden henkilökohtaisten ansioiden ja tehtävään perustuvien valintakriteerien perusteella. Työnantajina korkeakoulujen tulisi noudattaa yhtäläisten mahdollisuuksien periaatetta.

Euroopassa työpaikan yhtäläisten mahdollisuuksien oikeusperusteena toimii työsyRJintädirektiivi 2000/78/EY, joka on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä kaikissa EU:n jäsenvaltioissa. Siinä kielletään uskontoon ja vakaumukseen, ikään, vammaisuuteen ja sukupuoliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä. Direktiivi koskee työllistymistä ja ammattia sekä ammatillista koulutusta.

Kehitysvammaiset henkilöt kokevat usein epäsuoraa syrjintää niin, että neutraalilta vaikuttava ehto, kriteeri tai käytäntö (esim. ”objektiiviset kriteerit” työhönottohaastatteluissa) asettaa heidät epäedulliseen asemaan muihin verrattuna. Korkeakouluissa tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, jos siistijän, keittiötyöntekijän tai puutarhurin tehtäviin vaaditaan jotain tarpeetonta tutkintoa.

Lisäksi monet korkeakoulujen palveluista, kuten siivous, puutarhanhoito ja ateriapalvelut, voidaan teettää alihankintana ulkopuolisilla palveluntarjoajilla. Osallistavan Inclusive Campus -oppilaitoksen johdon tulisi näin ollen tarkastella huolellisesti palvelujensa alihankintaa koskevia ehtoja ja vaatia alihankkijaa palkkaamaan tietyn määrän vammaisia henkilöitä, mukaan lukien kehitysvammaiset. Tällainen ”positiivinen syrjintä” on sallittua positiivista erityiskohtelua.

Työharjoittelu/harjoittelu on myös osoittautunut erinomaiseksi keinoksi selvittää tietyn henkilön mahdollisuuksia suoriutua työhön liittyvistä tehtävistä ennen rekrytointia.

Laki velvoittaa korkeakoulut mukauttamaan työympäristöä ja tekemään kohtuullisia työjärjestelyjä sopivan pätevien vammaisten työnhakijoiden huomioon ottamiseksi. Kehitysvammaisten henkilöiden huomioimiseksi

tehtäviä kohtuullisia mukautuksia voivat olla esimerkiksi vaaditun työajan lyhentäminen tai työn jakaminen vammaisen ja ei-vammaisen henkilön kesken.

Joissakin maissa on myös saatavissa rahoitusta erityiseen työssä oppimiseen, uudelleen koulutukseen, työhön ohjaukseen ja muihin työpaikkaan liittyviin tukitoimiin tai taloudellisia kannustimia työntäjille, jotka palkkaavat kehitysvammaisia henkilöitä.

Vertaistuki

Vertaistukijärjestelmät eli ”kaverijärjestelmät” tunnetaan hyvin monilla yhteiskunnallisen elämän osaluokilla. Ne tuovat kokeneet ja kokemusta tarvitsevat henkilöt yhteen niin, että molemmat oppivat toisiltaan. Vertaisjärjestelmät edistävät avointa ja tehokasta vuoropuhelua vertaisryhmien välillä ja murtavat usein sosiaalisia muureja. Ne auttavat luomaan yhteistoiminnallisen vertaisoppimisympäristön, jossa osapuolten on helppo nostaa asioita esille. Se helpottaa sosiaalisten verkostojen luomista ja kulttuurien välisten kokemusten hyödyntämistä. Vertaisjärjestelmät ovat merkittävässä asemassa sekä korkea-asteen koulutuksessa että ammatillisessa koulutuksessa, mistä esimerkkinä voidaan mainita kokeneempien opiskelijoiden ja uusien tulokkaiden sekä ulkomaisten ja kotimaisten opiskelijoiden välinen yhteistyö. Vertaisjärjestelmien potentiaali erilaisten ryhmien osallistamisessa on niin suuri, että niistä voi tulla valtavirtaa yliopistoissa¹⁷:

- **Kehitysvammaisille oppijoille** vertaisauttaja voi olla ratkaisevasti apuna esimerkiksi oikeiden opiskelutilojen löytämisessä tai neuvomalla, kenen puoleen missäkin asiassa käännetään. Vertaisauttaja voi myös toimia kanavana, joka auttaa muodostamaan sosiaalisia suhteita muihin opiskelijoihin.

- **Ei-vammaisille opiskelijoille** yliopiston vertaisauttajaksi ryhtyminen voi tarjota arvokasta tietoa potentiaalsiin tuleviin asiakkaisiin liittyvissä kysymyksissä ja ongelmissa, olipa kyse sitten sosiaalityön, lakitieteen tai lääketieteen opiskelijasta. Kehitysvammaiset henkilöt auttavat usein ammattilaisia näkemään työnsä uudesta näkökulmasta ja ymmärtämään paremmin asiakkaidensa arjen ongelmia.

Vertaisjärjestelmä hyödyttää samanaikaisesti molempia osapuolia. Suosittelemme järjestelmän käyttöönottamista sekä kehitysvammaisten että muidenkin, varsinkin opiskelijaan aloittavien ja ulkomaisten opiskelijoiden, auttamiseksi. Näin vertaisjärjestelmä toisi lisäarvoa kaikille kampuksella.

Oikeuskelpoisuuskysymykset

Vaikka voimassa olevassa kansainvälisessä lainsäädännössä todetaan, että ”vammaiset henkilöt ovat oikeudellisesti kelpoisia yhdenvertaisesti muiden kanssa kaikilla elämänoilla”¹⁸, monet holhousjärjestelmät rajoittavat yhä kehitysvammaisten henkilöiden oikeudellista kelpoisuutta tehdä omia päätöksiä tai allekirjoittaa päteviä sopimuksia. Hallintohenkilöstön tulisi olla tietoinen näistä rajoitteista ja selvittää kunkin henkilön henkilökohtainen tilanne sekä laillinen tapa sopimuksen solmimiseksi ja pätevän suostumuksen saamiseksi.

Toinen erityisen syrjivä käytäntö on niin kutsuttu ”etuusloukku”. Useimmat kehitysvammaiset ovat oikeutettuja johonkin valtion myöntämään etuuteen kehitysvammaisuuden perusteella. Näitä etuuksia on tietenkin rajoitettava tai ne on jopa lopetettava henkilöiltä, jotka kykenevät hankkimaan oman toimeentulonsa. Joissakin maissa työllistymistä pidetään ”todisteena” siitä, että henkilö ei ole enää työkyvytön, mistä voi olla seurauksena pysyvä työkyvyttömyysetuuksien menetys.

Korkeakoulujen, jotka haluavat palkata vammaisia henkilöitä, tulisi tiedostaa tämä ja tarkistaa asia tapauskohtaisesti.

¹⁷ Tarkempi kuvaus ja paljon käytännön ohjeita löytyy julkaisusta Inclusive Campus Life (GA N° 2016-1-BE02-KA203-017365), Intellectual Output 2: How to organize a

buddy system for people with intellectual disabilities. www.ICLife.eu

¹⁸ Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, 12 artikla.

Selvennettäköön vielä, että tähän ei ole syynä halu välttää veroja tai saada perusteettomia etuuksia, vaan se, että kehitysvamma määritellään *pysyväksi tilaksi*.

Osallistamalla eteenpäin: ei tokenismille

Olemme tietoisia siitä, että tässä asiakirjassa kuvatut asiat voivat olla haasteellisia monien korkeakoulujen hallintohenkilöstölle. Haasteiden voittamiseksi kannattaa harkita yhteistyötä kehitysvammaisten järjestöjen ja heidän perheidensä kanssa. Verkkosivustolla www.inclusion-europe.eu luetellaan kontakteja, jotka voivat tukea tätä prosessia. Meidän on otettava kehitysvammaiset henkilöt aidosti ja aktiivisesti mukaan erilaisiin toimintoihin siivouksesta ja ateriapalveluista samanaikaisopetukseen ja tutkimustyöhön. Vain näin voidaan välttää tokenismi, joka pidemmällä aikavälillä tuottaa ei-toivottuja tuloksia, vaikka onkin mitä suurimmalla todennäköisyydellä lähtökohtaisesti hyvää tarkoittavaa. IC Lifen tulokset ja työkalut kannustavat valitsemaan tuottavan tien eteenpäin.

Olet voinut saada tämän asiakirjan myös suoraan omasta puolestaan puhuvalta kehitysvammaiselta henkilöltä. Olemme kannustaneet kehitysvammaisia henkilöitä edistämään omaa pääsyään korkea-asteen koulutuksen piiriin ottamalla henkilökohtaisesti yhteyttä korkeakouluihin.